



Знахідки епохи бронзи в експозиції Ніжинського краєзнавчого музею (до статті О. Фатюка) "Знахідки епохи бронзи на Ніжинщині (за матеріалами фондів Ніжинського краєзнавчого музею". с. 67–68)



## НІЖИНЩИНА АРХЕОЛОГІЧНА ТА ЛІТОПИСНА

Олексій ФАТЮК  
(Ніжин)

### Знахідки епохи бронзи на Ніжинщині (за матеріалами фондів Ніжинського краєзнавчого музею)

Парадоксально, але чим далі людина віддаляється від минулого, тим більше дізнається про нього. Сучасні історичні дослідження що не рік, то впевненіше переносять нас у доісторичні часи – надзвичайно цікавий, загадковий і захоплюючий відтиск вітчизняної історії. Водночас, навіть побіжне знайомство з цим предметом засвідчує, що Україна – одна з небагатьох країн світу, винятково багата на давні пам'ятки, причому не лише загальноєвропейського, але й світового рівню. Чернігівщина не є виключенням – пригадати хоча б Мізинську (Мезинську) стоянку, яку сучасні археологи датують початком II тис. до Р.Х. і без згадування якої не обходиться жоден підручник із археології у світі. Про Мізинську стоянку торік згадував увесь археологічний світ щодо 100-річчя її відкриття. Систематичні розкопки в селах Пушкарі, Мізин, Араповичи, Клюси дають підставу говорити про Чернігівську землю як унікальний археологічний край.

На територію сучасної Ніжинщини перші люди, напевне, прийшли в мустьєрську епоху. Цілком можливо, це були архантропи неандертальського типу, які користувалися примітивними знаряддями праці. Відтак, на Ніжинщині знайти залишки знарядь відповідної епохи, мабуть, малоймовірно, бо первісні люди намагалися селитися в тих місцях, де можна знайти кремій – більш “прогресивний” на той час матеріал. Його можна вміло обробляти, навіть, використовувати для видобування вогню, що в епоху зледеніння було життєво важливим. То ж не дивно, що залишки знарядь праці мустьєрської людини знайдені саме на Придесенні, де кремій знайти неважко.

Наступний мезоліт і неолітична епоха характеризувалася на Чернігівщині розташованими поселеннями та стоянками культури ямково-гребінцевої кераміки. На жаль, досі не відомо про достовірні знахідки підйомного матеріалу, які б засвідчили про знаходження таких поселень на Ніжинщині. Найбільш повні дані для розуміння характеру культури ямково-гребінцевої кераміки знаходяться на стоянках, розташованих уздовж берегів Десни та Сейму. Це пояснює наявність в експозиції Ніжинського краєзнавчого музею (далі – НКМ) залишків знарядь праці

та кераміки тієї епохи, які представлені знахідками з берегів згаданих річок, де їх знаходять у великій кількості. Найдавніший підйомний матеріал, знайдений у Ніжині, належить до епохи бронзи. Фонди НКМ мають немало залишків кераміки з характерними для цієї доби малюнками. За ними можна напевне стверджувати, що вони належать до культури, яка наносила малюнок на глину за допомогою плетеної мотузки. Як відомо, орнаментика є не тільки багатим джерелом для вивчення декоративного мистецтва, орнамент містив також певну кількість закодованої інформації. Окремі елементи його мають певну семантику й успішно “читаються” сучасними дослідниками. Також орнамент іноді мав і релігійну сутність. Територія від Рейну до Верхньої Волги та від Швеції до Буковини, в т.ч північ і захід України, за доби середньої бронзи (середина III – початок II тис. до н.е.) заселяли племена культур шнурової кераміки (культури бойових сокир). Виділяють 25 культур шнурової кераміки. Датуються ці культури від другої чверті III тис. до н.е. до початку II тис. до н.е. В басейні р. Десни проживали племена середньодніпровської культури шнурової кераміки. Вона виділена В.О. Городцовим у 1915 р. під назвою “придніпровська”, в 1927 р. ним же названа “середньодніпровською”. Походження середньодніпровської культури шнурової кераміки пов’язують із приходом у цей регіон групи населення, яке, розселяючись уздовж Дніпра та Десни, асимілювало місцеве пізньонеолітичне населення дніпро-донецької культури. Середньодніпровська культура охоплювала сучасні Черкаську, Житомирську, Київську, Чернігівську області України, Східну Білорусь і прилеглі області Російської Федерації.

Проте, найбільш чисельними експонатами, представленими в експозиції НКМ є шліфовані кам’яні сокири. Перша знахідка, яка потрапила до музею в 1976 р., була знайдена в р. Остер на території сучасного Ніжина. Ще кілька – на території району птахофабрики (східна околиця міста). Останній за часом надходження на сьогодні експонат – кам’яна сокира, знайдена в розорі города в с. Вертіївка (північніше Ніжина). Всі згадані кам’яні сокири (клиновидні та вислобушні) мають різні розміри, способи виготовлення, але вирізняються точністю обробки та майстерністю виготовлення. Можна впевнено говорити, що Ніжинщина в епоху бронзи була досить густонаселеною місцевістю, що, насамперед, пов’язується з інтенсивним розвитком відтворюючого виробництва (тваринництвом і землеробством), яке в цьому регіоні з’явилося і культивувалося не одноразово, а поетапно. Це пояснюється тим, що Ніжинщина була на той час “прикордонням” між зонами заселення нащадками неолітичних культур, які, здебільшого, займалися полюванням і рибальством. Це населення поступово витіснялося на північ і схід (у лісову смугу) праслов’янськими племенами, що були носіями більш прогресивного способу господарювання. Вказані дослав’янські племена й склали основу потужної т.зв. Сосницької культури.

Тривалий час історія народів світу починалася від перших писемних свідчень про них. Найдавнішу – або як її часто називають – дописемну ж добу дослідники часто оминали увагою. Впродовж останніх десятиріч інтереси істориків розширилися далеко за межі історичного періоду. Тому цілком очевидно: доісторична доба має зайняти належне місце у структурі давньоукраїнської історії. Що суголосне сказаному відомим українським археологом Вадимом Щербаківським: “Наші сучасники не звикли вважати історію нашої української території за історію нашого народу <...> Щоб знати психологію нашого народу, щоб зрозуміти його душу, треба знати не тільки нашу історію, а і праісторію, і передісторію...”

### Список використаних джерел і літератури

1. Археологія Української РСР. У 3-х тт. – Т. 1. – К.: Наукова думка, 1971.
2. Археология СССР. Эпоха бронзы лесной полосы СССР. – М.: Наука, 1983.
3. *Наливайко С.* Етнічна історія Давньої України. – К.: Свшан-Зілля., 2007.